

ПОГЛЕДИ АКАДЕМИКА АНДРЕЈА МИТРОВИЋА НА УЛОГУ И ЗНАЧАЈ ИСТОРИОГРАФИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Сажетак: У својим радовима и интервјуима за различите писане медије које је давао од средине 70-их па до средине 90-их година, академик Андреј Митровић, један од најзначајнијих југословенских и српских историчара, дотицао се многих питања из историје Европе, Балкана, српске и југословенске државе у XIX и XX веку, о политици великих сила у Југоисточној Европи, улози елита и идеологија у историјским процесима, као и о методологији, теорији и историји историографије. Тема наше анализе су његови ставови и погледи о улози историографије у савременом друштву, изнети у интервјуима објављеним у књизи *Време деструктивних*, као и у другим делима из његовог теоријско-методолошког опуса.

Кључне речи: академик Андреј Митровић, историографија, савремено друштво, историја и теорија историографије, историографија и политика

„Када покушавамо да дамо одговор на питање 'шта је историја?' наш одговор, свесно или несвесно, одликава наше место у времену и постаје саставни део одговора на много шире питање о томе какав став имамо према друштву у коме живимо.“¹

Е. Х. Кар

„Pod istorijom podrazumevam stvarnost koju čovek živi.
I čovek je, sam po sebi, istorija.“²

А. Mitrović

Постоје људи иза којих остају дубоки отисци на културној мапи једног времена и чије мисли постају драгоцен део интелектуалног наслеђа једне културе. Са њиховим се научним, филозофским или политичким погледима и ставовима не морате слагати, али вас дубина њихове мисли, разложност ставова, ширина знања и опште културе, као и свеобухватност погледа на свет или поје-

¹ Edvard Halet Kar, *Šta je istorija?*, Beograd 2001, str. 11.

² Mitrović, Andrej, *Vreme destruktivnih (intervjui)*, Čačak 1998, str. 135.

дине његове аспекте, на поједина научна или друштвено-политичка питања, не могу оставити равнодушним. Сусрет са делом академика Андреја Митровића који, нажалост, никада није био праћен непосредним сусретом са његовим творцем, имао је управо такав ефекат на аутора ових редова.

Андреј Митровић је рођен у Крагујевцу 17. априла 1937. године. Завршио је историју на Филозофском факултету у Београду 1961. године, где остаје као асистент професору Јорју Тадићу не предмету Општа историја новог века. Магистрирао је 1964. године са темом „Априлски преговори о јадранском питању у априлу 1919“, а докторирао 1967. године са темом „Делегација Краљевине СХС на Конференцији мира у Паризу 1919–1920“. За доцента је изабран 1967, за ванредног професора 1973, а за редовног професора на Одељењу за историју 1980. године. Основао је Катедру за општу савремену историју 1985. године, и био њен управник све до пензионисања 2004. године. Дописни члан Српске академије наука и уметности постао је 1988. године, а 2006. године постао је дописни члан Црногорске академије наука и уметности. Био је председник Одбора за историју XX века САНУ и члан Удружења књижевника Србије по позиву. Са групом својих студената и сарадника покренуо је 1998. године Удружење за друштвену историју, а четири године раније (1994) и *Годишњак за друштвену историју*, до данас јединствени научни часопис на нашем простору, посвећен темама „не-политичке“ (друштвене, економске и културне) историје. Био је уредник више библиотека: Нолитове библиотеке „Историја“, библиотеке „Историјска мисао“ Српске књижевне задруге, као и библиотеке „Истраживања историје“ подгоричког ЦИД-а. Био је члан уређивачког одбора *Историје српског народа* и уредник шесте књиге (која обухвата период српске историје од 1878. до 1918. године). Био је члан и председник Научног савета српско-немачке Михаило Жикић фондације. Андреј Митровић је добитник многих друштвених признања: 1975. године Октобарске награде града Београда за књигу *Време нетрпељивих*; 2001. године престижне Хердерове награде за допринос историографији, а 2004. године је добио Медаљу Константина Јиричека Друштва за Југоисточну Европу.³ Андреј Митровић је преминуо у Београду 25. августа 2013. године.⁴

Научни опус академика Митровића је огроман, обухвата 24 монографије и посебна издања и преко 700 научних и публицистичких радова⁵, и немогуће је овом приликом набројати сва, или макар већину његових дела. Међутим,

³ Детаљније о биографији и научном делу Андреја Митровића видети: Ристовић, Милан, „Андреју Митровићу, поводом седамдесетог рођендана“, *Годишњак за друштвену историју*, бр. 1–3 (2006), Београд 2007, стр. 7–20.

⁴ *Преминуо Андреј Митровић*: http://www.danas.rs/danasrs/kultura/preminuo_andrej_mitrovic.11.html?news_id=266573

⁵ Јовановић, Мирослав, *In memoriam Андреј Митровић: Одлазак научника-институције*: <http://velikirat.nb.rs/andrej-mitrovic> ; Библиографију радова академика Митровића, као и попис магистарских теза и докторских дисертација урађених под његовим менторством видети у: „Библиографија Андреја Митровића. Монографије, зборници радова, критичко приређивање историјске грађе“, *Годишњак за друштвену историју*, бр. 1–3 (2006), Београд 2007, стр. 21–40.

верујемо да ће се већина историчара сложити да су најзначајније и најутицајније његове велике историографске синтезе: *Србија у Првом светском рату*; *Продор на Балкан и Србија 1908–1918.*, и посебно *Време нетрпељивих. Политичка историја великих држава Европе 1919–1939.*⁶ Од дела из теоријско-методолошког опуса издвојили бисмо: *Клио пред искушењима и расправљања са Клио*; *Противљање Клио*; збирку есеја *Ћудљива муза.*⁷ Академик Митровић се посебно бавио односом историје и уметности у Европи између два светска рата, односом уметника и његовог друштвено-политичког и идеолошког окружења, и у овој области његови радови се могу сматрати пионирским у домаћој науци.⁸ По нешем скромном мишљењу његово најутицајније дело је синтеза *Време нетрпељивих.* О утицају овог дела у домаћој историографији довољно говори чињеница да је наслов књиге постао синоним за историју међуратног периода („време нетрпељивих“) који се готово одомаћио у публицистици, новинарству, уџбеницима историје, научној литератури, па и свакодневном дискурсу када се говори о овом динамичном и преломном периоду европске историје. То нам опет говори не само о списатељском дару академика Митровића који је неспоран, већ и о његовој способности да проникне у суштину једног, иначе веома комплексног, догађајима од светско-историјског значаја препуног периода, и ту суштину искаже једном синтагмом која указује на најважније одлике тога доба – нетрпељивост, сукобе, перманентне политичке и друштвене кризе.

Веома је важна и збирка његових интервјуа објављених у различитим дневним и недељним листовима (*Борба*, *НИН*, *Време*, *Наша Борба* и др.), од средине 70-их до краја 90-их година, под називом *Време деструктивних.* Одабрани објављени интервјуи су важан извор за анализу погледа академика Митровића на однос историографије и друштвеног окружења, идеолошку и политичку инструментализацију прошлости и митологизацију и вулгаризацију садржаја прошлости током бурних година југословенске кризе. У интервјуима академик Митровић са новинарима разговара о широком спектру тема и питања: од кључних историографских тема европског и балканског 20. века; југословенском питању; теоријским, методолошким и филозофским темама историографије; анализира актуелна друштвено-политичка питања, посебно она с краја 80-их и почетка 90-их година, у време дезинтеграције југословенске државе. Сматрамо важним напоменути да је академик Митровић био оштар критичар

⁶ *Време нетрпељивих. Политичка историја великих држава Европе 1919–1939*, Београд 1974; *Prodor na Balkan: Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke 1908–1918*, Београд 1981; *Србија у Првом светском рату*, Београд 1984. Ове књиге доживеле су по неколико издања, овде су наведене године првих издања.

⁷ *Ћудљива муза: огледи о историјском, научном и уметничком*, Ваљево 1992; *Противљање Клио. Огледи о теоријском у историографији*, Београд 1996; *Klio pred iskušenjima i raspravljanja sa Klio*, Београд 2001.

⁸ Најзначајнија Митровићева дела из овог опуса су: *Историјско у „Чаробном брегу“ Томаса Мана*, Београд 1977; *Angažovano i lepo. Umetnost u razdoblju svetskih ratova (1914–1945)*, Београд 1983.

национализма, екстремизма и осталих дезинтеграционих фактора који су се посебно жестоко испољили крајем 80-их година, али и критичар сепаратистичких режима у Хрватској и Словенији, и аутократског режима у Србији током 90-их година.⁹ Покушавао је да одговори на питања о структуралним (привредним и друштвеним) разлозима југословенске кризе (неразвијеност заједничког привредног простора и стандарда грађана, непостојање „квалитетније свакодневице“, као фактора недовршене интеграције југословенског простора, што је омогућило бујање појединачних национализма тј. националног питања које је било одувек присутно (од момента стварања Југославије), али би његова улога била знатно другачија да је Југославија постала модерна, европска држава)¹⁰ и, оно што је за нас посебно важно, на питања о улози ирационалних садржаја историјских представа у израстању национализма и продубљивању кризе. Почетком 90-их је упозоравајући говорио о „насиљу садашњости над прошлосту“ и указивао на погубне последице тог насиља („три беспућа у историји“): да прошлост треба заборавити; да се она може и мора поништити; да се на основу „изванкултурних и ваннаучних мерила, посредством идеологизоване свести у прошлости жели учврстити или омогућити неки савремени интерес“.¹¹

⁹ Говорећи о коренима међународне изолације Србије, у једном интервјуу листу *Борба* априла 1992. године, Митровић оштро критикује српско руководство „које је све хтело, чини се и хоће да реши сукобима“. Политичари на власти „и на њих прилепљена интелигенција“, нису водили рачуна о „сложености прилика и околине“ – југословенске, балканске, средњоевропске и европске. Критиковао је стално позивање на историју и превиђање чињенице да смо „дуго били међу најмањим и најзаосталијим“ (А. Mitrović, *Vreme destruktivnih*, стр. 122–123). Види се, дакле, да је Митровић замерео политичком руководству Србије недостатак онога на чему је као историчар инсистирао, а то је да се увек мора водити рачуна о целини историјског тренутка, да се појаве и процеси не могу посматрати парцијално, посебно не на Балкану – простору који је чврстим историјским и културним везама био повезан са простором Средње Европе и, шире, са процесима на европском континенту. Академик Митровић, међутим, није штеео критике ни руководства других република. Износећи свој став о југословенској политичкој елити и тада водећим политичарима (Слободану Милошевићу, Милану Кучану и Фрањи Туђману), он тврди да се ради о „малим људима, малим политичарима... људи малог политичког формата, мале културе и великих овлашћења...“. Говорећи о Кучану, Митровић сматра да „има нечег фашистичког у китњастом дизајну његовог национализма“, а истовремено и „нешто нацистичко“. Проглашавајући „рат против Србије“ Кучан је, сматра Митровић, „поновио потез који је повукао Хитлер 1941. године“. Упоређујући политичаре с почетка 90-их, и оне који су стварали југословенску државу, Митровић каже: „Једно је сигурно: интелигенција је пигмејска у поређењу са људима који су се ангажовали око прве југословенске идеје. Они нису имали авантуристичке визије будућности, него нужне визије будућности“ (*Исто*, стр. 105–107).

¹⁰ *Исто*, стр. 127, 139.

¹¹ М. Ристовић, *н. д.*, стр. 18; Андреј Митровић наводи неколико могућих разлога друштвене „нетрпелјивости према историографији“: конзервативизам; догматске идеологије или догматизоване идеолошке представе (од чега, по њему, болује 20. век); деловање наслеђених и донекле оживелих ирационалних, односно мистичких схватања света, историје и човека; ароганција власти (А. Mitrović, *Vreme destruktivnih*, стр. 48).

1. Андреј Митровић о историјској свести, историографији и историчарима: базичне идеје и главне поруке

Централне теме теоријских и филозофско-историјских размишљања академика Митровића биле су:

- улога историографије у формирању историјске свести, као важног сегмента друштвене свести појединаца и колективитета;
- епистемолошке и сазнајне димензије историографије, односно њени циљеви, однос према знању и друштвена улога;
- однос историографије и историчара према друштвено-политичком амбијенту, „времену и простору“ у коме историчар ствара, као и идеолошко-политичким утицајима на историографију.

Последњи сегмент (однос историографија-историчар-друштвено окружење) је заузимао важно место у анализама академика Митровића. Он га је дефинисао као „проблем стајне тачке историчара“, одређујући је „географски просторно и временски просторно“. Задатак историчара је да у датом месту и времену одреди која су то оптерећења која долазе из његовог непосредног окружења, јер око историчара се „увек налази нешто што се зове друштвена свест, или друштвени интерес“, нешто што су „тежње у друштву“. ¹² Друштвене прилике у којима се истраживање одвија представљају значајан проблем који се налази изван самог истраживања („претходно настао“, „претходно постојећи“ проблем), и не проистиче из потешкоћа које прате сам сазнајни процес, а узрок му је у „безмерној политизацији и идеологизацији које намећу модерни насилни политички покрети и прилике...“. Овакве прилике омогућавају „харање догми“ и значајну улогу „полузнања и псеудонауке“, а историјско знање постаје не само несхваћено, већ и неподобно, следствено томе и непотребно, јер насупрот њему стоје на идеологији и страстима засноване „надвредности“ које су сагласне поштовању „државног разлога“, „револуционарног интереса“ или „свете националне историје“, сматра Митровић. ¹³

Свој став о улози историчара између прошлости и садашњости, исказао је на себи својствен начин, јасно и луцидно, речима да „када изучава стварност он (историчар – И. Р.) се носи са прошлошћу као што се због прошлости носи са стварношћу“. ¹⁴ Узимајући као критеријум управо „проблем стајне тачке“, ставове Андреја Митровића о улози историографије у друштву, и њеним односом са својим друштвеним окружењем, сагледаћемо кроз његове погледе на улогу историографије и историјских представа у југословенској кризи крајем 80-их када је криза почела, и почетком 90-их када је криза заоштрена до нивоа оружаног сукоба. Сматрамо, међутим, неопходним да пре тога покушамо да разјаснимо шта је у сазнајном погледу историографија представљала за акаде-

¹² Исто., стр. 137.

¹³ А. Mitrović, *Klio pred iskušenjima*, стр. 51.

¹⁴ А. Mitrović, *Vreme destruktivnih*, стр. 137.

мика Митровића, на којим је принципима, по њему, требало да буде заснована једна модерна историјска наука, каква је улога историјске свести у друштвено-политичким процесима и, на крају, каква је улога историчара у свему томе.

Историјска свест је једна од централних тема теоријских разматрања академика Митровића. Он је дефинише као „укупност представа и мишљења о историји уопште“.¹⁵ Та се свест мора схватити двоструко: њена непосредна сврха је утврђивање идентитета, али она и „обавештава о негдашњем посредством условно широких и сложених садржаја“. Историјска свест је исто што и трајање, „човеково живљење“.¹⁶ За њега је човеков свет историчан, зато што „човек када мисли о себи у свакодневном животу, умногоме мисли на начин на који мисли и о историји...“¹⁷, јер је човекова свест о историји „дата чињеница“. Зато „структуру мишљења о историји налазимо у свакодневном мишљењу“, па је и само причање о свакодневици један вид „приповедања о историји“.¹⁸ Дакле, историја (прошлост) и савременост (свакодневица) су повезани управо историјском свешћу, као главном одликом историчности самог човека, и оне су неодвојиве, јер се структуре мишљења о прошлом и садашњем преплићу у историјској свести. Прошлост је неодвојива од садашњости и будућности. Ево како то објашњава академик Митровић:

„Данас у себи садржи јуче, прекјуче и низове протеклих дана; оно у себи, такође, има сутра, прекосутра и низове дана који тек долазе. Без оног што је било, нема оног што јесте, а то што јесте је умногоме оно што ће бити. У *сада* се продужава *прошло* и у њему почиње *будуће*. Дакле, *сада* је не само трен сложеног него и проблемског садржаја, јер су у њему *прошло* и *будуће* одређенији и садржанији него саме особитости садашњег. Такође, *прошло* ће сигурно обухватити, тј. поништити, и то врло брзо, свако *сада*; *будуће* ће трајати, мада ће и оно убрзо почети да постаје *сада* и потом одмах *прошло*. *Прошло* се стално шири обухватајући *сада*, *сада* је стално ново и увек неизмерно кратко, *будуће* је бескрај који долази да би, поставши *сада*, прелазило у *прошло*. Сва три појма су релативна, али је ипак садржај *прошлог* најодређенији, садржај *будућег* најнејаснији, а садржај *сада* најусловнији“ (Heler, 1984: 11).

Улога историјске свести у друштву може бити спонтана или организована од одређених друштвених установа или друштвених снага. У другом случају, историјска свест може бити употребљена сагласно *рационалном* или сагласно *ирационалном* погледу на свет.¹⁹ И ту је та кључна „тачка“, фокус кроз који, по нашем мишљењу, академик Митровић посматра улогу историје, историјске свести, историографије и историчара у друштвеној стварности. Он, као што ћемо видети, историјску науку одређује као збир, на *рационалном* заснованих,

¹⁵ А. Mitrović, *Klio pred iskušenjima*, str. 53.

¹⁶ *Исто*, стр. 91.

¹⁷ Mitrović, Andrej, *Misliti o istoriji*, u: Heler, Agnes, *Teorija istorije*, Beograd 1984, str. 9.

¹⁸ *Исто*.

¹⁹ А. Mitrović, *Klio pred iskušenjima*, str. 53.

знања о прошлој стварности, као интелектуалну делатност (откривање света) која је саставни и неодвојиви део *рационалне културе*, засноване на идејама и традицијама европског просветитељства.

За академика Митровића, историографија је наука чији је крајњи циљ „знање ради знања“. Овај став има основа у савременој култури која почива на рационалном и која само знање ставља на пиједестал својих вредности; у складу са овим ставом, историографија не сме да има некакав „над-циљ“, било да је он класни, било да је национални, што ће рећи да историографије није нпр. национална дисциплина (или класна), већ једна у систему наука које откривају свет; историографија, дакле, не сме да служи националним циљевима, већ циљевима знања и откривања света. Академик Митровић је био бескомпромисни заступник тзв. *критичке школе у историографији*, чији су родоначелници у домаћој науци били Иларион Руварац, Стојан Новаковић, Станоје Станојевић и др., који су крајем 19. века однели победу над представницима тзв. *романтичарске школе* (Панта Срећковић, Милош Милојевић). С тим у вези, у једном од својих интервјуа, академик Митровић се слаже са Руварцем који је тврдио да треба одбацити тзв. васпитне задатке историје, и позива се на његове речи да ћемо „децу најбоље васпитати, тражећи истину, а не одређујући шта је корисно за омладину“.²⁰ Митровић се надовезује на ову мисао речима да „када историчар досегне до знања, оно је после тога корисно само по себи, и нико не треба да прописује шта је знање, па да га други по тој идеји конструише“.²¹ Ово би конкретно значило да нико не би требало да прописује да је знање у историографији оно што, нпр. доприноси „националном поносу“ или „националном духу“, или пак „класној борби“ или томе слично, јер се, на тај начин, заправо, само знање унапред конструише, односно смешта у пожељне оквире, које одређују ваннаучни фактори – идеолошки и политички центри. Знање је, дакле, централна категорија којој историографија треба да тежи, али знање по себи није истина, оно нас само приближава истини. По академику Митровићу, истина је „недохватљива човеку“, ми јој се само приближавамо и вечито је освајамо.²² Овакво одређење према истини у историјском сазнању, можда произилази из схватања о суштинској одлици света, а то је стална променљивост. „Историчан свет је променљив, а само идеологије инсистирају на вечним суштинама“, каже академик Митровић. Логично, ако нема „вечних суштина“, нема ни „вечних истина“, већ само трагања за њима. Када је реч о могућности да историјска наука делује као „поука“ за будућност, Андреј Митровић је сматрао да она може да „поучи“ уколико се испуне одређени стручни и колективно-психолошки предуслови: уколико сама историографија поседује унутрашњи капацитет за то (уколико је „трезвена“) и ако само друштво испуњава одређене услове, тј. ако у њему преовлађује рационална култура. Међутим, чак и у том

²⁰ А. Mitrović, *Vreme destruktivnih*, str. 162.

²¹ *Исто*, стр. 162.

²² *Исто*, стр. 137.

случају, наука не може обликовати историјску свест друштва у целини, јер се „не може само научно мислити“. Наука треба да допринесе, а не да одређује колективну свест, и „од количине онога што струка уноси у историјску свест једног друштва доиста зависи какав ће се квалитет историјских представа у том друштву уопште појавити“. ²³ Дакле, механизми утицаја историјске науке на друштво у целини, преко утицаја на историјску свест која је део колективне свести, сложени су и делимични. Али, само рационално и трезвено научно мишљење може да оствари одређени утицај.

Ту долазимо до улоге историчара, који су најодговорнији за онај унутрашњи фактор, односно „трезвеност“ историјске науке. По академику Митровићу, за једног историчара је важно да према историји гаји позитивне емоције, „да воли историју“, што не значи пристрасност, али, још важније, да има дистанцу према проучаваном. Притом, академик Митровић не мисли на временску, већ на психолошку дистанцу која произилази из рационалног става према историји. Свет који се проучава доживљава се као *свет изван историчара* и тиме се постиже та неопходна психолошка дистанца. „Могу да тврдим да имам ту потребну дистанцу према историји, каже академик Митровић, зато што је разумевам као ситуацију ван себе и то двоструко. Она јесте ван мене. Ја нисам убио Јулија Цезара. Могу да размишљам о том убиству, а да не навијам ни за Брута, ни за Цезара“. ²⁴ Дакле, оно што је на страни историчара кључно за „трезвеност“ и рационални приступ историји, јесте психолошка дистанца која се постиже разумевањем, схватањем да време које се проучава није твоје време, избегавањем емоционалне или идеолошке ангажованости оног који проучава, да историчар има развијену свест о „другости“ проучаваног времена или ситуације. Посао историчара није да људи имају „представу о прошлости као о добром које је потребно животу у садашњости“. Они задовољавају људску „радозналост за прошлост“, тако што изграђују „рационалну културу с којом ће човек трезвено да види савременост и да претпоставља будућност с обзиром на искуства која историја нуди“. ²⁵ Према овом схватању, историчар је нека врста посредника између искустава прошлости и садашњости, у циљу препознавања будућности, с тим што то посредништво мора да буде засновано на рационалном. *Трезвеност и рационалност*, као два кључна захтева или параметра савремене научне историографије, стално су присутни у размишљањима академика Митровића на тему друштвене улоге историчара и историографије.

²³ Исто, стр. 55.

²⁴ Исто, стр. 136.

²⁵ Исто, стр. 172.

2. Андреј Митровић, југословенска криза и инструментализација историје и историографије

У време све видљивијих заоштравања националних односа у Југославији, као и у време ескалације политичке кризе и оружаних сукоба, академик Митровић је у јавности веома често реаговао упозоравајући, између осталог, на улогу коју су историја, ирационалне представе о прошлости и историјски митови играли у тим сукобима. Крајем 80-их година академик Митровић је истицао да је потребна рационална култура (коју ми немамо) да би се историја могла мислити, а не „страсно доживљавати“.²⁶ Сама политичка атмосфера сукоба, погудује узимању историјске свести као средства које побуђује страсти.²⁷ Допринос таквом стању дала је и „велика продукција инспирисана историјом“, пре свега публицистика којој Митровић замера упрошћено посматрање прошлости (још је немачки филозоф Фридрих Ниче сматрао да „хиперпродукција у историографији замагљује виђење прошлости“²⁸), за разлику од стручне историје која проблем обухвата у потпуности, уравнотежена је и без „тешких речи“. Међутим, сматра академик, такав „уравнотежен говор“ који је дужност сваког историчара, не комуницира добро са једном групом читалаца. Он се пита, да ли је та „велика продукција“ историје, заправо, само маскирана политичка делатност која је заправо пропаганда?²⁹ Да ли ће стручна историографија бити политички инструментализована или не, по Митровићу, зависи од самог схватања суштине историјске науке: да ли се она схвата као „применљива наука“, која је „ангажована у непосредној стварности“, чиме постаје средство политичких и идеолошких борби; или је историографија „део културе и културне ситуације доба“, једна од наука, део проучавања света. *Савремена историографија у свету је једна „културна човекова делатност“ која се преко културе укључује у политику, обogaђује је, али сама не постаје политика*, мишљење је академика Митровића.³⁰

Почетком 90-их година, када је српско-хрватски спор већ ескалирао, академик Митровић је упозоравао на инструментализацију националне историје која се претворила у „оруђе савремене политичке битке“, пошто сукоб има карактер националног, те су националне свести врло ангажоване. Последица ове политичке инструментализације, била је стилизација националних историја: историјска слика је шаблонизирана, а слика о „другом“ се формира искључиво као слика о непријатељу који се посматра као „блок“: код њега се ништа

²⁶ Исто, стр. 71.

²⁷ Исто, стр. 72; Академик Митровић је сматрао да је југословенско друштво било „неумерно друштво“ које није никада било засновано на трима европским револуцијама: демократској, индустријској и „револуцији духа“ (просветитељство).

²⁸ Kuljić, Todor, „Rat i sećanje“, *Istorija i sećanje. Studije istorijske svesti* (dalje: *Istorija i sećanje*), ur. Olga Manojlović Pintar, Beograd 2006., str. 76.

²⁹ A. Mitrović, *Vreme destruktivnih*, str. 73.

³⁰ Исто, стр. 74.

више не види као различито, већ је он једна целина. Више се не говори о политичким странкама или политичким вођама, већ глобално, о овом или оном народу. Тако је, тврди Митровић, историја добила своје место у политичким обрачунима, као средство „ирационализације политичког мишљења“.³¹ Дакле, како разумети ово гледиште: историографија је део културног простора, а не политичког и идеолошког, а са њима може да комуницира само посредством културе. Али, ако се вратимо базичним ставовима академика Митровића, доћи ћемо до закључка да би култура морала бити рационална, чиме би се и историографији као њеном интегралном делу, обезбедила назависност од политичког и идеолошког. Историјска струка би требало да окупи различите људе око утврђивања истине, а не да продужава идеолошке свађе из прошлости, тако што ће стварати додатне инструменте за постојећи идеолошку борбу.³²

Злоупотреба митологизоване прошлости у националним сукобима током 90-их година, али и за „унутрашње потребе“, ради учвршћивања аутократског режима у Србији, академик Митровић је оштро критиковао, посебно паролашке манипулације садржајима прошлости. О томе најбоље сведоче његове речи: „Као неко ко воли да се бави прошлошћу, знам да је будућност старија. То кажем због многобројних морбидних теорија како смо, наводно, одговорни према јунацима и гробовима прошлости. Ми смо одговорни само према животу који је прошлост и будућност. (...) Прошлост треба проучавати и поштовати. Дајем предност будућности као продужетку живота“.³³ У том контексту, Митровић критикује интелигенцију која је „прва потегла за неким решењима о прошлости“; прошлост се није вратила, али су погледи на будућност постали, за већи део интелектуалне елите, погледи у прошлост.³⁴

* * *

За академика Андреја Митровића, само трезвена, на рационалној култури заснована историографија, са знањем као крајњим циљем, без јурњаве за „вечитим или великим истинама“, у склопу осталих наука на вечитом задатку откривања света – може да буде друштвено корисна, да само то друштво рационализује и да на основу историјских чињеница и искустава тако стечених, савремености, као и онима који одлучују о будућности, понуди помоћ, нико готова решења или уцртане мапе ка будућности. У супротном, прошлост постаје предмет и средство политичких и идеолошких манипулација, историја постаје оруђе за острашћивање маса, призивање упрошћених слика прошлости које се, попут демона, помаљају из гробова и ковитлају нове сукобе, приближавајући такво стање својеврсном колективно-психолошком лудилу. Само нас

³¹ Исто, стр. 77.

³² Исто, стр. 76.

³³ Исто, стр. 191.

³⁴ Исто, стр. 171.

разум, поштовање достојанства струке, лично достојанство и научни и лични интегритет као историчара дели од тога хоћемо ли служити знању, или демонима прошлости. Лични, животни и научни пример академика Андреја Митровића је најбољи доказ да се и у временима деструктивних струка и достојанство историчара могу одбранили.

Литература

- Кар, Е. Н. (2001). *Šta je istorija?*. Beograd: Gradac.
- Митровић, А. (1974). *Време нетрпељивих. Политичка историја великих држава Европе 1919–1939*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Митровић, А. (1977). *Историјско у „Чаробном брегу“ Томаса Мана. Покушај интердисциплинарног огледа*. Београд: Коларчев народни универзитет.
- Mitrović, A. (1981). *Prodor na Balkan: Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke 1908–1918*. Beograd: Nolit.
- Mitrović, A. (1983). *Angažovano i lepo. Umetnost u razdoblju svetskih ratova (1914–1945)*. Beograd: Narodna knjiga.
- Митровић, А. (1984). *Србија у Првом светском рату*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Митровић, А. (1992). *Ћудљива муза: огледи о историјском, научном и уметничком*. Ваљево: Милић Ракић.
- Митровић, А. (1996). *Пропитивање Клио. Огледи о теоријском у историографији*. Београд: Новинско-издавачка установа „Војска“.
- Mitrović, A. (2001). *Klio pred iskušenjima i raspravljanja sa Klio*. Beograd: Čigoja štampa.
- Heler, A. (1984). *Teorija istorije*. Beograd: Rad (uvodni deo: Mitrović, Andrej, *Misliti o istoriji*, 9–20).
- Mitrović, A. (1998). *Vreme destruktivnih (intervjui)*. (prired. Dragan Štavljanin). Čačak: Čačanski glas.
- Kuljić, T. (2006). Rat i sećanje. U Olga Manojlović Pintar (ur.) *Istorija i sećanje. Studije istorijske svesti, Zbornik radova*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 76–90.
- Ристовић, М. (2006). Андреју Митровићу, поводом седамдесетог рођендана. *Годишњак за друштвену историју*, 1–3, Београд, 7–20.
- Митровић, А. (2006). Библиографија Андреја Митровића. Монографије, зборници радова, критичко приређивање историјске грађе. *Годишњак за друштвену историју*, 1–3, Београд, 21–40.

Прилози са интернета

- Јовановић, М. (2013). *In memoriam Андреј Митровић: Одлазак научника-институције*. Доступно на: <http://velikirat.nb.rs/andrej-mitrovic> [14. 01. 2013.]

Преминуо Андреј Митровић. Доступни на: http://www.danas.rs/danasrs/kultura/preminuo_andrej_mitrovic.11.html?news_id=266573 [14. 01. 2013.]

Ivan Ristić

**THE VIEWS OF ACADEMICIAN
ANDREJ MITROVIC ABOUT THE ROLE
AND IMPORTANCE OF HISTORIOGRAPHY
IN MODERN SOCIETY**

Summary: In his books and interviews for various print media that he gave from the mid 1970's to the mid 1990's, academician Andrej Mitrovic, one of the greatest Yugoslav and Serbian historians, touched many of the issues on European history, history of the Balkans, Serbian and Yugoslav state in the Nineteenth and Twentieth centuries, the politics of Great Power in South-Eastern Europe, the role of elites and ideology in historical processes, as well as the methodology, theory and history of historiography. The topic of our analysis are his opinions and views on the role of historiography in contemporary society, expressed in interviews published in the book *Vreme destruktivnih*, as in other of its theoretical and methodological works.